

πολιτικά δίκαια, ἀλλ' ὑπολείπεται τὸ δυσχερέστατον, ἡ διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διοργάνωσις τῆς πολιτείας, ἀπορροούσης ἀπὸ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς βουλήσεως τοῦ μεγίστου τῶν παραγόντων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας — τοῦ ἐργάτου. Ἡ πολιτεία, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ κοινωνικοῦ σκοποῦ, δὲν δύναται νὰ εἶνε ἢ δημοκρατικὴ μόνον. Τοιοῦτον εἶνε τὸ πρόγραμμα τῆς μερίδος ἡμῶν, οὗ τὴν πραγμάτωσιν θέλομεν ἐπιδιώξει πάση δυνάμει. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀγνοεῖ τὰς διακρίσεις, εἶνε ἢ σημαία τῶν ἐλευθέρων ἰδεῶν, ἢ πραγμάτωσις τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης.

» Αἰωνία ἡ μνήμη τοῦ δημιουργοῦ τῆς ἡμετέρας μερίδος, τοῦ Φερδινάνδου Lassalle ! Ζήτω ἡ παγκόσμιος κοινωνιστικὴ δημοκρατία ! »

Ζωηρὰ ἐπιφωνήματα ἐπιδοκιμασίας ἐξῆλθον ἐν τῷ ἀκαρεῖ ἀπὸ τῆς τέως ἡρεμούσης συνελεύσεως, τῶν ἀστυνομικῶν ὑπαλλήλων παρισταμένων ἐν σιγῇ, ἀμετόχων τῆς συγκινήσεως. Ἐν τῷ μεταξύ κατήρχετο ὁ ρήτωρ ἀπὸ τοῦ βήματος.

* *
*

Ὑπάρχουσιν ἰδεώδη, σκέψεις, αἰσθήματα, ἀποτυποῦντα προφανῆ τὰ ἔχνη τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένου ἀτόμου. Ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος ἐκδηλοῦται πλήρης διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἴνα κατανοήσῃς τὸν ἄνθρωπον, δὲν ἔχεις ἀνάγκην τῆς μυστικῆς θυρίδος, ἣν ἐζήτει ὁ Μῶμος παρὰ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν Θεοῦ, ἵνα μὴ δύνηται ν' ἀποκρύψῃ οὗτος τὰ ἐνδόμυχα αὐτοῦ. Τοιοῦτόν τι συνέβαινε ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ρήτορος, ὅστις ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας ἐνθουσιώδους ἀκροατηρίου εἶχε κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ βήματος. Ὁχρά, ἀλλ' ἀνήσυχος μορφή, ἐκδηλοῦσα ζωηρόν

πνεῦμα, διαβιβρωσκόμενον ὑπὸ τῆς ἀκαταπαύστου δίψης πραγματώσεως τοῦ ιδεώδους, ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας, δυσχεροῦς οὔσης τῆς πραγματώσεως διὰ τῆς συζητήσεως, ἐπεβλήθη ἀπὸ τῆς πρώτης ἐμφανείας ἐπὶ τοῦ ὀμίλου ἐκείνου. Ὁ νέος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ μετὰ τῆς αὐτῆς πεποιθήσεως ἀναβάς εἰς τὸ βῆμα, ὁ λεπτός ὄνειροπόλος, ὁ τολμῶν νὰ προκαλέσῃ θανάσιμον ἀγῶνα κατὰ καθεστῶτος, ἐπὶ ἀσφαλεστάτων ἐρειδομένου θεμελίων, τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, τῆς δυνάμεως, ἠσθάνετο ἐν ἑαυτῷ ἀκατάβλητον ἰσχύν, ἣτις ἀπεικονίζετο ἐπὶ τῆς ἡντῶς διακεκριμένης αὐτοῦ φυσιογνωμίας. Ζῶν ἐν μέσῳ λαοῦ πεπολιτισμένου, ἐφαίνετο, ὅτι ἦτο προωρισμένος νὰ διαπρέψῃ. Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἤρξατο ἀπὸ τινος χρόνου καθιστάμενον τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν, ἐν τοῖς μάλιστα δὲ διὰ τὴν Γερμανίαν. Ὑπῆρχεν ἄρα εὐρὺ στάδιον ἐργασίας διὰ τοὺς τολμηροὺς χαρακτῆρας, τοὺς ἐλθόντας εἰς ρῆξιν πρὸς τὸ καθεστῶς. Ὁ λαὸς ἐν ταῖς δημοκρατίαις δὲν ἐρωτᾷ περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς πραγματώσεως καινοφανοῦς ιδέας, ἀσπάζεται πᾶν ὅ τι εἶνε πολέμιον πρὸς τὸ παρόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῆς σήμερον εἶνε βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις· ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τοὺς ἀνδρας, τοὺς καινότροπα δόγματα διδάσκοντας, εἴτε εἰλικρινεῖς, εἴτε ἀπατεῶνας.

Τοιαῦτα ἐσκέφθην, ὅποτε παρετήρησα ἀνερχόμενον ἐπὶ τοῦ βήματος τὸν δεύτερον προαγγελθέντα ρήτορα τῆς ἐσπερινῆς συνεδρίας, τὸν ἐργάτην σιγαροποιὸν Σχιοῦλτσε. Ἀντίθετος ὢν καθ' ὀλοκληρίαν πρὸς τὸν προαγορεύσαντα, εἶχε τὸν τύπον τελείου Γερμανοῦ ἐργάτου. Λιπόσαρκος, ἀλλ' ἐστερημένης ἐκφράσεως, ἐφαίνετο καταβιβρωσκόμενος ὑπὸ μίσους ἀκέρεστου μᾶλλον ἢ κατειλημμένος ὑπὸ ιδεώδους ροπῆς πρὸς εὐγενέστερον κόσμον. Ἐκ τῆς τάξεως, εἰς ἣν ἀνήκεν, ἦς ἐκ κατα-

γωγῆς ἔφερε τὴν κακὴν μοῖραν, τί ἐζήτει αὐτός, προσήλυτος τῆς δημοκρατίας, τί ἐσκέπτετο, ἐπιθυμῶν τὴν καταστροφὴν τῶν καθεστώτων, ἀδιαφορῶν δὲ διὰ τὰ ἀποτελέσματα; Ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις ἐκράτουν αὐτὸν δέσμιον ἐντὸς κοινοτάτων ἀπόψεων. Ὁ ὀρίζων αὐτοῦ ἦτο λίαν περιορισμένος, ἢ μᾶλλον δὲν εἶχε τοιοῦτον. Οὐδεμίαν ἰδέαν βεβαίως ἀνησύχησεν αὐτὸν καὶ ἐτάραξεν, ἢ μόνον τὰ ἐνστικτικὰ τάξεως, ἐν ἐλαττήριον ἐχούσης κατὰ τοῦ καθεστώτος, τοῦ μίσους τὸ ἐνστικτικόν. Ἀλλὰ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ὑπῆρξαν ἀείποτε τὰ πρῶτα ὄργανα τῶν στάσεων, τῶν ἀνατροπῶν, τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν μεταμορφώσεων. Καὶ στεροῦνται μὲν πίστεως εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν ὑπηρετοῦσι καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' ἔχουσι δι' αὐτὴν τὸν φανατισμόν, πανίσχυρον ἐλαττήριον, δυνάμενον νὰ ὑπαγορεύσῃ τὰ ἔσχατα ἐν πάσῃ στιγμῇ.

Δὲν ἐπιχειρῶ τὴν φυσιολογικὴν ἀνάλυσιν ἢ τὴν παθολογικὴν ἐξέτασιν τῆς τάξεως ταύτης, ἣτις ἔχει βεβαίως μεγάλας ἀρετάς, ἀλλ' ἀμόρφωτος συνήθως οὔσα, ἀπαίδευτος, μὴ ἔχουσα ἀσφαλεῖς ἠθικὰς βάσεις, ἐνεκα πλημμελοῦς ἀνατροφῆς, δὲν εἶνε ἐστερημένη ἐπίσης κακιῶν. Ἄλλοτε ὁ ἐργάτης, εἴτε ἐν τῇ πόλει, εἴτε ἐν ταῖς ἐξοχαῖς, συνεδέετο μετὰ τοῦ παρέχοντος αὐτῷ ἐργασίαν, ἀπετέλει μέλος τῆς οἰκογενείας. Ὑπὸ τοιοῦτον καθεστῶς ἐτύγχανε θρησκευτικῆς τινος ἀνατροφῆς, εἰ καὶ ἦτο ἐστερημένος μορφώσεως· ἢ δὲ θρησκεία ἀπεκάλυπτεν αὐτῷ ἐν ταῖς μεγάλαις θλίψεσι καὶ δοκιμασίαις τοῦ βίου τὰς μυστικὰς ἀλλ' εὐφροσύνους ἐλπίδας ἄλλου κόσμου, διὰ τὴν κτῆσιν τοῦ ὁποίου παρεσκευάζετο ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τοῦ κλαυθμῶνος. Ἀλλὰ σήμερον τί ἀπέμεινεν ἔκ τῆς ἀρχαίας πίστεως; Ὁ δισταγμός, ἢ ἀμφιβολία περὶ τε τοῦ ἐνεστώτος καὶ τοῦ μέλλοντος· ἢ ἀπαισιοδοξία καὶ κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ πράξιν ἐτάραξαν τὴν συνείδησιν τῶν εὐρυτέ-

ρων κοινωνικῶν κύκλων, διέφθειραν τὴν καρδίαν, ἀπεπλά-
νησαν τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Αἱ ἐπιδημῖαι δὲν φείδονται ταύ-
της ἢ ἐκείνης τῆς τάξεως· φέρουσι πάντοτε γενικὸν χαρα-
κτῆρα, ἀδιακρίτως προσβάλλουσαι ἐν τῇ καταστρεπτικῇ αὐ-
τῶν ἀνελίξει. Ἐὰν ὁ δισταγμὸς προσβάλλῃ τὰ ἐνθουσιωδέ-
στατα τῶν πνευμάτων, ἐξίσου θέλει προσβάλλῃ τὰ ταπεινά, τὰ
αἰσθανόμενα πάθη μόνον καὶ ἔνστικτα, ἀντὶ ἰδεῶν καὶ αἰσθη-
μάτων. Οὕτως ἡ πρώτη ἀναρχικὴ Σειρὴν δύναται νὰ ἀπο-
πλανήσῃ αὐτά, ἔτι δὲ μᾶλλον ἰσχυρῶς, καθ' ὅσον εἶνε μᾶλ-
λον ἀκόλαστος, αἰσθητικὰ καθ' ὀλοκληρίαν προσβάλλουσα θέλ-
γητρα. Οὕτω πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ σύγχρονος ἀνατρε-
πτικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ: Ἐλλειψις πίστεως, ἠθικῆς μορ-
φώσεως, ἰδεώδους, ἐπιτρέπουσα ἄρα πᾶσαν τολμηρὰν ροπὴν
ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς κοινωνικῆς ἀνωμαλίας, ἣτις οὐδέποτε
δύναται νὰ ἐκλίπη τέλεον ἀπὸ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων. Μετὰ
ταῦτα, ἡ ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος πρώτη
κραυγὴ κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας ὡς κλοπῆς, κατὰ τῆς οἰκογε-
νείας, ὡς μὴ ἐπιτρεπούσης τὸν ἐλεύθερον ἔρωτα καὶ τὴν εἰς
πάντας ἴσῃν ἀπόλαυσιν τῆς σαρκός, ἄνευ δυσχερείας θέλει
τύχη ζηλωτῶν καὶ προσηλύτων.

Καὶ τίς δύναμις εἶνε ἱκανὴ νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς ἀναρ-
χικῆς τῶν καιρῶν τούτων ἐπιδρομῆς; νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς πλα-
νωμένους πρὸς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς πίστεως, τῆς ἐργασίας,
τῆς ἀλληλεγγύης, ἣτις θεμελιοῦται οὐχὶ ἐπὶ τοῦ μίσους
τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῶν ὑφισταμένων δικαίῳ προσόντων
προσωπικῆς ἰκανότητος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς συνεργασίας; Τὸ πρό-
βλημα τοῦτο εἶνε ὁ κλῆρος τοῦ μέλλοντος. Ὑπὸ τὸ δημο-
κρατικὸν καθεστῶς, τὸ θεμελιούμενον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ἐλευ-
θερίας καὶ ἰσότητος, δυοῖν θᾶτερον: ἢ θέλει κατισχύσῃ ὁ
ἀριθμὸς, τὸ ποσόν, ἢ ὑλικὴ δύναμις, ἢ φυσικὴ βία, ἵνα ἐπέλθῃ

ὁ καταβιβασμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς ὑποδεεστέραν βαθμίδα πνευματικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐργασίας, ἐν τῇ στερήσει πάσης γενναίας ἀρχῆς καὶ ὑψηλῆς ροπῆς· ἢ, διοργανουμένης τῆς δημοκρατίας διὰ τῆς προσηκούσης συνδιαλλαγῆς τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ δρωσῶν ἀντιθέτων δυνάμεων, τοῦ λόγου καὶ τοῦ συμφέροντος, τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος, ἀναγνωριζομένου τοῦ πνεύματος ὡς τοῦ ὑψίστου παράγοντος παντὸς ἐν τῷ βίῳ σκοποῦ, θέλει ἐπέλθῃ ἡ προσήκουσα τάξις ἐν τῷ βίῳ, ἡ θεμελιουμένη ἐπὶ τῆς καθολικῆς τῶν ἀνθρώπων συνεργασίας.

Ὁ ἐργάτης σιγαροποιὸς Σχιουῦλτζε ἀνῆλθεν εἰς τὸ αὐτοσχέδιον ἐκεῖνο βῆμα καὶ ἀνῆλθεν, οὐχὶ διὰ νὰ συζητήσῃ βεβαίως, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκχυθῇ εἰς ὀργὴν κατὰ τοῦ καθεστῶτος, νὰ ἐκδηλώσῃ μῖσος κατ' αὐτοῦ, τὸ μῖσος τῆς τάξεως, ἧς διεξεδίκει τὰ δίκαια. Ὑπάρχουσιν ἀνθρώποι, δυνάμενοι νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς τὰ θύματα τῆς κοινωνικῆς συμφορᾶς, οὐδ' ἡμέραν ἐντρυφήσαντες ἐν τῷ φωτὶ τῆς εὐδαιμονίας, οἷτινες ἐπόθησαν μόνον, ἐφθόνησαν, ἐμίσησαν ἐν τῇ στερήσει, ἀλλ' οὐδέποτε ηὐφράνθησαν. Ἐφαγον τὸν ἄρτον αὐτῶν, οὐχὶ ἐν τῷ ἰδρῶτι μόνον, ἀλλ' ἐν τῇ καταφρονήσει, ἐν τῇ δυστυχίᾳ, ἐν τῷ ἐξευτελισμῷ. Οὕτως ἀνεπτύχθη ἐν τῇ συνειδήσει αὐτῶν, μεταδοθὲν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, αἴσθημα μίσους καὶ ἀποστροφῆς κατὰ τῆς καθεστηκυίας τάξεως. Πᾶσα ἄρα πρόκλησις πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῆς εὐμενοῦς θέλει τύχη ἀκροάσεως. Ἐκ τοιούτων κατ' ἐξοχὴν στοιχείων στρατολογοῦνται σήμερον οἱ ζηλωταὶ τῆς κοινωνικῆς καταστροφῆς, πρόθυμοι νὰ παρᾶσχωσι τὴν συνδρομὴν αὐτῶν εἰς πᾶσαν νεωτεριστικὴν ἀπόπειραν τῆς κοινωνικῆς δημιουργίας. Ὅπως δὲν ἐκλείπουσιν ἀπὸ τοῦ σταδίου τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως οἱ Σόλωνες, οἱ Γράκχοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀνελιξει τῆς ἀν-

θρωπότητος, πού μὲν διὰ τῆς συζητήσεως καὶ τῆς νομοθεσίας, πού δὲ διὰ τῆς βίας καὶ τῶν ἐπαναστάσεων ζητοῦντες ν' ἀποκαλύψωσι τοὺς νέους ὀρίζοντας, χιμαιρικοί μεταρρυθμισταί, ἢ ἀδιάλλακτοὶ ἀνατροπεῖς, οὕτω δὲν ἐκλείπουσι καὶ τὰ ὄργανα αὐτῶν, ἐνώπιον οὐδενὸς προσκόμματος διστάζοντα νὰ ἐκδικήσωσι τὰς ἀδικίας τοῦ παρελθόντος. Ὁ ἐργάτης, ὁ ἀποχειροβίωτος, θεωρεῖ ἑαυτὸν κοινωνικὸν Παρίαν ἔνεκα τῆς εὐημερίας τῶν περὶ αὐτόν, οὓς ἀποστρέφεται ὡς ἀδικοῦντας καὶ ὧν δὲν ἤθελε διστάσῃ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἐξόντωσιν. Οὕτω διεξήχθη μέχρι τῆς σήμερον ὁ ἱστορικός ἀγὼν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐπῆλθεν ἤδη ἡσυχία ἐν τῇ αἰθούσῃ. Ὁ δ' ἐργάτης ρήτωρ ἤρξατο ἀμέσως προσφωνῶν τοὺς ἐν αὐτῇ συναδέλφους διὰ τῶν ἐπομένων :

« Ἀδελφοὶ καὶ ἑταῖροι,

» Ἡ νίκη τοῦ Σεδάν, ὑπὸ τὸν βαρὺν καὶ θανάσιμον κρότον τῶν πυροβόλων, ἐδημιούργησε τὴν νέαν αὐτοκρατορικὴν Γερμανίαν, ἧς τὴν ἐνότητα ἐορτάζει ὁ γερμανικὸς λαὸς σήμερον. Ἀλλ' εἰς τίνα χρεωστεῖται ἡ νίκη αὕτη, τοὺς καρπούς τῆς ὁποίας ἄλλοι δρέπουσι; Μοναδικὸς ἀγωνιστὴς εἶνε ὁ γερμανικὸς λαός, διὰ τοῦ ἰδρωτός καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ὁποίου θριαμβεύουσιν οἱ προνομιούχοι. Ἡ ἐπιτυχία ὀφείλεται εἰς ἡμᾶς, τοὺς ἐργαζομένους, τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν μεγάλην μερίδα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἀλλ' οἵτινες εἴμεθα ἀπόκληροὶ πάσης συμμετοχῆς εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς γερμανικῆς πατρίδος, καθήκοντα μόνον ἔχοντες, οὐχὶ δὲ καὶ δικαιώματα. Μία μόνον τάξις εἶνε ὁ κυριώτατος παράγων ἐν τῷ βίῳ τῆς νεωτέρας κοινωνίας, ὁ ἐργάτης, ὁ λαός, ὁ μέχρι τῆς σήμερον οἰκτρῶς καὶ ἀναξίως περιφρονούμενος ὑπὸ τῶν κρατούντων.

Δικαίως εἰς τῶν μεγίστων πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐκ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐκ τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ οὐδαμῶς ἀνήκων εἰς τὰς τάξεις ἡμῶν, ἀπεκάλεσε τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῶν ἐργατῶν. Πᾶν ὅ τι τελεῖται, φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ ἐργάτου, οὐ ἄνευ ἢ κοινωνικῆς δύναμις ἤθελεν εἶναι ἐλαχίστη. Καὶ ἐν τούτοις, κατὰ θεωρίαν μόνον ἢ νεωτέρα ἱστορικῆ τάξις ἀνήκει εἰς τὸν ἐργάτην· πράγματι διατελεῖ ἔτι οὗτος ὁ αὐτὸς Παρίας, ἄνευ δικαιωμάτων, ὑφιστάμενος τὸν σιδηροῦν ζυγὸν τῆς πλουτοκρατίας. Οἱ ἐργάται τῶν τελευταίων ἐπαναστάσεων ἐκαυχῆθησαν, ὅτι κατέστρεψαν τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς τοῦ τιμαριωτισμοῦ, τὸ βασιζόμενον ἐπὶ τῆς ἀνισότητος. Ἀλλὰ δὲν ἐνόησαν, ὅτι ἐδημιούργησαν ἐτέραν τάξιν, ἐξίσου ἀπορρέουσαν ἀπὸ τῆς ἀνισότητος καὶ τῆς ἀδικίας. Οἱ πατέρες ἡμῶν εἰργάζοντο ὑπὲρ τῶν τιτλοφόρων κομήτων καὶ βαρόνων τοῦ τιμαριωτισμοῦ· ἀλλ' ἡμεῖς ἐργαζόμεθα ὑπὲρ τῶν νεωτέρων βαρόνων τοῦ χρυσοῦ. Ἦσαν εὐτυχεῖς τοῦλάχιστον ἐκεῖνοι, διότι ἀπαίδευτοι ὄντες καὶ ἀμόρφωτοι, δὲν εἶχον ἄλλας ἀνωτέρας ροπὰς πνευματικὰς, ἢ τὴν καθημερινὴν αὐτῶν ὑπαρξιν. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ νεώτεροι Παρίας, εἰς τοὺς ὁποίους ζητοῦσι νὰ δώσωσι πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, νὰ χειραφετήσωσιν ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν προλήψεων τὸ πνεῦμα ἡμῶν, οἵτινες αἰσθανόμεθα τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ πραγματοποιήσωμεν αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν, εἴμεθα δυστυχέστεροι ἐκείνων. Ποθοῦμεν μόνον καὶ ποθοῦμεν τοὺς καρποὺς τῆς ἐργασίας ἡμῶν καὶ τοῦ ἰδρώτος. Ἀρχόμεθα τῆς ἐργασίας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ περατοῦμεν αὐτὴν μετὰ τὴν δύσιν, ὠχροὶ δέ, κατὰκοποὶ, μεταβαίνομεν εἰς τὴν τρώγλην, τὴν ὑγρὰν, τὴν ἀνήλιον, ἐν τῇ ὁποίᾳ θέλομεν εὐρὴ τὴν οἰκογένειαν ἡμῶν, ἐπίσης δυστυχῆ καὶ πάσχουσιν, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ χορηγήσω-

μεν εἰς αὐτὴν τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς εὐτυχίας. Ἐξ ἐναντίας, περίξ ἡμῶν ὁ προνομιούχος, ὁ κεφαλαιοῦχος, ἐν-
 τρυφᾷ καὶ εὐωχεῖται ἐκ τῶν αἰμοσταγῶν καρπῶν τῆς ἐργα-
 σίας τοῦ πένητος. Καὶ τοῦτο καλεῖται ἰσότης, ἐλευθερία,
 δικαιοσύνη, πολῦτιμα ἐχέγγυα, ἀναγεγραμμένα μόνον ἐν τῷ
 νεωτέρῳ κώδικι, ἀλλὰ μὴ πραγματοποιούμενα. Τί ἀποδίδει
 εἰς ἡμᾶς ἡ κοινωνία, τί παρέχει ἡ πολιτεία εἰς ἀμοιβὴν τῆς
 ἐργασίας; Τὴν ὕβριν, τὴν καταφρόνησιν, τὴν ἀδιαφορίαν.
 Εἴμεθα τὰ ὄργανα χυδαίων ἀπολαύσεων, πρὸς τοῦτο μόνον
 ἔχοντες ὕπαρξιν. Ἀλλὰ σήμερον ἐννοοῦμεν νὰ ζήσωμεν ἐλευ-
 θέρως καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τὸν δι' ὅλους κοινὸν ἥλιον. Εἶνε καιρὸς
 ἡ ἐργασία νὰ ἐπιβάλη τὸν νόμον αὐτῆς εἰς τὸ κεφάλαιον, ἡ
 δικαιοσύνη καὶ ἡ ἰσότης νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τῆς ἀδικίας
 καὶ τῆς ἀνισότητος. Καταστραφήτωσαν πάντα τὰ προσκόμ-
 ματα, συντριβήτωσαν πᾶσαι αἱ ἐναντίαι δυνάμεις.

» Κατὰ τίνα τρόπον θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν πραγματοποίησιν
 τῶν πόθων ἡμῶν, τῶν δικαίων, ἐδίδαξαν ἤδη οἱ μεγάλοι
 προφῆται τῆς κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως, μεταξὺ τῶν ὁποίων
 λάμπει ὁ κατ' ἐξοχὴν συνήγορος τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ὁ
 Φερδινάνδος Lassalle. Ἄς ἐργασθῶμεν ὅλοι νὰ συνεχίσωμεν
 τὸ ἔργον αὐτοῦ. Οἱ καιροὶ δὲν περιμένουσιν. Ὁ ἐργάτης κατε-
 νόησεν ἐν πολλαῖς χώραις τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἄς προσπαθή-
 σωμεν δὲ νὰ χρησιμοποιοῦμεν ἐπ' ἀγαθῷ τὰς δυνάμεις ἡμῶν.
 Εἴμεθα ἐν τῇ γερμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ πολιτικὸν κόμμα καὶ
 ὡς τοιοῦτοι δυνάμεθα νὰ ἐπιδράσωμεν ἐπὶ τῆς πολιτείας,
 νὰ καταστήσωμεν αὐτὴν ἀντιπρόσωπον τῶν ἐργατικῶν συμ-
 φερόντων. Ἔχομεν τὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ σήμερον· αὔριον
 δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὸ δίκαιον τῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρχῆς,
 ἂν θελήσωμεν νὰ συνδεθῶμεν πρὸς ἀλλήλους, οὕτω δὲ νὰ
 ἐπιβάλωμεν τὰς ἰδέας τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος. Ὁ ἐργά-

της ἔχει δίκαια· δὲν εἶνε ἀπόκληρος ἐν τῷ βίῳ. Οὔτε τὰ κοινωνικὰ προνόμια, τὰ μέχρι τῆς χθὲς παρέχοντα δικαιώματα μόνον ἄνευ καθηκόντων εἰς ἐλαχίστους, τοὺς μὴ ἐργαζομένους, εἰς τοὺς δικαιολογοῦντας αὐτὰ ἐκ τῆς κατακτήσεως καὶ τῆς ἀρπαγῆς, οὔτε τὸ κεφάλαιον, ἄλλη ἐκδήλωσις τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως, ὀφείλουσιν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν κυριαρχίαν ταύτην. Ἐπῆλθεν ὁ καιρὸς νὰ εἴπη τὸν κυρίαρχον αὐτῆς λόγον ἢ ἐργασία· νὰ καταρρίψῃ τὰ προνόμια καθ' ὀλοκληρίαν, νὰ καταστήσῃ ὄργανον τῶν σκοπῶν αὐτῆς τὸ κεφάλαιον. Ἡ ἐργατικὴ μερὶς ὀφείλει νὰ ἀπαιτήσῃ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ, ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς αὐτῆς συναθροίσεσιν, ἢ ἐν τῷ γερμανικῷ Κοινοβουλίῳ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων, διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου καὶ τοῦ περιοδικοῦ, τὴν πραγματοποίησιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Ζητοῦμεν τὸν περιορισμὸν τῶν ὥρῶν τῆς ἐργασίας, ἵνα ὑπολείπηται ἡμῖν καιρὸς πρὸς ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀπόλαυσιν καὶ ψυχαγωγίαν, πρὸς τὴν ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν ἡμῶν μέριμναν, ἀλλὰ καὶ τὴν αὔξησιν τοῦ ἡμερομισθίου, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς ὠφελείας τοῦ κεφαλαίου. Ζητοῦμεν τὴν ὑπὸ τῆς πολιτείας διοργάνωσιν τῆς ἰδιοκτησίας, κατὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, τὴν κατάργησιν τῆς κληρονομίας, ὡς συντελούσης εἰς τὴν διαιώνισιν τῆς ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας βασιζομένης κοινωνικῆς ἀδικίας· ζητοῦμεν τὴν πλήρη, τὴν ἀπόλυτον συμμετοχὴν τοῦ ἐργάτου εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου, τὴν καταστροφὴν τῶν κοινωνικῶν προνομίων, ὅπου ταῦτα καὶ ἂν ἀντιπροσωπεύωνται—καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θρόνου. Καὶ ἐπὶ τέλους ζητοῦμεν τὴν πραγματοποίησιν τῆς κοινωνιστικῆς δημοκρατίας, εἴτε διὰ τῆς ἡρέμου συζητήσεως, εἴτε καὶ διὰ τῆς βίας. . . »

Ἄγνοῶ, ἂν ἡ ἀνατρεπτικὴ φαντασία τοῦ ρήτορος, προω-

ρισμένου ἤδη ὡς ἀντιπροσώπου τῆς ἐργατικῆς μερίδος διὰ τὸ γερμανικὸν Κοινοβούλιον, ἤθελεν ὠθήσῃ αὐτὸν περαιτέρω ἔτι, πρὸς ἄλλας, μᾶλλον ἀπηγορευμένας, ἐπιθυμίας, οἷον τὴν κατάργησιν τοῦ ὑφισταμένου Θεοῦ, ὡς τοῦ παραιτίου πάσης τῆς ιστορικῆς ἀδικίας, ἣτις μέχρι τοῦδε παρεκώλυσε τὴν ἀληθῆ πρόοδον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ πρὸς ὅσα ἄλλα βαττολογήματα διασαλπίζει ὁ ἀδιάλλακτος κοινωτισμὸς ἐν ταῖς ἀναρχικαῖς συναθροίσεσι. Δυστυχῶς εἰς τὴν ἀκάθεκτον τοῦ ρήτορος εὐγλωττίαν ἔμελλε νὰ θέσῃ τέρμα ἡ αἰφνιδία ἀνάμιξις τῆς μέχρι τοῦδε ἀφώνου παρισταμένης ἀστυνομικῆς ἀρχῆς, κηρυξάσης ἀποτόμως τὴν λῆξιν τῆς συνεδριάσεως. Ἄπασα ἡ ἀπειλητικὴ ἐκείνη ὀμήγουρις, ἡ ἐπευφημοῦσα τὰ μᾶλλον φαντασιώδη ὄνειρα τῶν ἀγορευσάντων, ἡ ὑμνύουσα τὴν καταστροφὴν τοῦ καθεστῶτος, ὑπεχώρησε παραχρῆμα, ἐξήρχετο δ' ἐν σιγῇ καὶ τάξει ἐκ τοῦ καταστήματος, ἐλαχίστων διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς ἀστυνομικῆς ἀρχῆς. Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦ πρὸς τὰ πολιτικὰ καθεστῶτα σεβασμοῦ διατελεῖ τοσοῦτον ἰσχυρὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ὥστε σπανίως δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐχὶ ἀντίστασις, ἀλλὰ συζήτησις διατάξεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ὅσον αὕτη καὶ ἂν εἶνε πολλακίς ἀδικαιολόγητος.

Παρέμεινα ἐπὶ τινὰ χρόνον μέχρι τῆς ὀλοσχεροῦς ἐκκενώσεως τῆς αἰθούσης. Περὶ τὸ βῆμα ἐντελῆς ἐκράτει σιγῇ. Οἱ ἐργάται εἶχον ἀποχωρήσῃ. Ἐξῶθεν ἠκούετο μόνον ὁ ἀκανόνιστος τῶν βημάτων θόρυβος. Ὅμᾶς τις ἤδε νικητήριόν τι ἄσμα, τὸ ἄσμα τῆς γερμανικῆς πατρίδος, ἐπαναστατικὸν θούριον ἀγνώστου κοινωνιστικοῦ ποιητοῦ· ἀλλ' ὁ ἦχος ἦτο γοργός, τολμηρὰ δ' ἡ τῶν στίχων ἔννοια. Ἐτοιμαζόμεν νὰ ἐξέλθω ἐπίσης μετὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ πολλοῦ πλήθους, ὅποτε εὐγενέστατα καὶ ἀβρότατα μ' ἐπλησίασεν ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς

έσπερινῆς ἐκείνης συνεδριάσεως ρήτωρ, ὁ διδάκτωρ Ἑρρίκος.

— Ἐπιθυμεῖτε νὰ ἐξέλθωμεν ὁμοῦ καὶ νὰ συμπεριπατήσωμεν; Εἶνε ἐλληνικὴ νύξ. Ἴσως ἐν τῇ μεγαλοπρεπεῖ αὐτῆς σιγῇ εὕρωμεν λύσιν ἐν τῇ συνδιαλέξει τοσούτων προβλημάτων, ἅτινα πρό τινῶν ἔτι στιγμῶν μᾶς ἀπησχόλουν.

Δέν εἶχον ἀφορμὴν ν' ἀποκρούσω τὴν εὐγενῆ ταύτην, ὅσον ἀπροσδόκητον, πρόσκλησιν· ἐξ ἐναντίας δὲ διεφερόμην νὰ γνωρίσω καλλίτερον τὸν ἥρωα τῆς ἐσπέρας ἐκείνης.

Ἐξήλθομεν. Ἦτο ἀληθῶς ἐλληνικὴ νύξ. Τὰ ἄστρα ἠκτινοβόλουν λαμπρότατα ἐπὶ τοῦ στερεώματος.

* *
*

Ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτός, ὑπὸ τὸ μελαγχολικὸν φῶς τῆς σελήνης, ἐβαδίζομεν πρὸς τὸ παρακείμενον τῇ πόλει ἄλσος. Οἱ τελευταῖοι ἦχοι τῆς ἐορτασίμου ἡμέρας ἐξέλιπον ἐν τῇ ἐρημῇ τῆς νυκτός, ὡς θὰ ἐκλίπη ἴσως ποτὲ πᾶς τῆς ζωῆς ἦχος, πᾶσα ἐκδήλωσις κινήσεως καὶ ἀνησυχίας ἐν τῷ ἀπείρῳ τῆς αἰωνιότητος. Ἐπὶ στιγμὴν ἐβυθίσθην εἰς ρεμβασμούς, εἰς σκέψεις περὶ τοῦ μέλλοντος. Ἀλλ' ἐξήλθον ἀμέσως ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης, προκληθεὶς εἰς ἀπόκρισιν παρὰ τοῦ συνοδοῦ μου.

— Πάντοτε μετὰ θρησκευτικοῦ δέους ἐπλανήθην ἐν τῷ πανθέῳ τῆς ἐλληνικῆς δόξης καὶ μετὰ θαυμασμοῦ παρηκολούθησα καὶ ἐμελέτησα καὶ τὰς τελευταίας λεπτομερείας τοῦ μεγάλου λαοῦ, τοῦ δημιουργήσαντος τὸν κάλλιστον τῶν πολιτισμῶν. Οὐδέποτε τὸ παγκόσμιον πνεῦμα ἐξεδηλώθη τοσοῦτον ζωηρόν, τοσοῦτον κυρίαρχον, τοσοῦτον αὐτόνομον ἐν τῇ συλλήψει τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ, ὅσον ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀποκαλύψει τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐλάλει μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀληθοῦς. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἔτρε-
μεν ἐκ συγκινήσεως, ὡσεὶ προέφερε τὸ ἱερώτατον τῶν ὀνο-
μάτων, ὡσεὶ παρίστατο πρὸ τοῦ θελκτικωτάτου τῶν θεα-
μάτων.

— Κόσμος ἀποθανῶν, ἀπεκρίθην, εἰ καὶ ἐξακολουθεῖ ζωο-
ποιῶν τὴν ἀνθρωπότητα. Πᾶν ὅ τι ἐδημιούργησεν ἦτο ἀλη-
θές. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ψεύδη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ σοφίσματα καὶ
εἰς αὐτὰς τὰς χιμαίρας ἐγίνωσκε νὰ παρέχη τὸν φαινομενικὸν
τύπον τῆς πραγματικότητος. Καὶ ἂν δὲν ἐκτιμῶμεν τὸ δη-
μιούργημα, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν θαυμασμὸν πρὸς τὸν
δημιουργόν. Τί εἶνε ἐπὶ παραδείγματι ἡ Πολιτεία τοῦ Πλά-
τωνος; ψευδὲς οἰκοδόμημα ἀπὸ τῶν θεμελίων μέχρι τῆς κο-
ρυφῆς, οἰκοδόμημα ἐκτισμένον ἐπὶ τῆς ἄμμου. Καὶ ἐν τού-
τοις, τοιαύτη εἶνε ἡ τεχνικὴ αὐτοῦ παράστασις, ὥστε φαίνε-
ται ζῶσα ἅπασα ἐκείνη ἡ ποιητικὴ σκηνογραφία ἀσάρκων,
ἀψύχων σκιῶν, μὴ δυναμένων νὰ διεκδικήσωσι τὴν ἐλαχίστην
πραγματικότητα.

Ἐνόησα ἀμέσως, ὅτι ἔθιξα ἀκουσίως τὴν εὐαίσθητον χορ-
δὴν τοῦ πρό τινων στιγμῶν κοινωνιστικοῦ ρήτορος. Ἄλλ'
ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην γεγονότα μηχανικῶς
καὶ ἄνευ προμελέτης ὑπέμνησάν με τὸ πολιτικὸν ὄνειρον τοῦ
φιλοσόφου τῆς Ἀκαδημείας.

— Καὶ ὅμως φρονῶ ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ἡ Πολιτεία εἶνε
ἐν τῶν ἰσχυροτάτων δημιουργημάτων τοῦ πλατωνικοῦ πνεύ-
ματος, μοὶ ἀπεκρίθη. Δὲν ὑποτιμῶ τὴν ἐμβρίθειαν τῶν Νό-
μων, τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Γοργίου, τὴν καλλιτεχνικὴν χάριν
τοῦ Συμποσίου, τὴν ἠθικότητα τοῦ Φαίδωρος καὶ τοῦ Κρί-
τωνος. Ἄλλ' ὁμολόγησον μετ' ἐμοῦ, ὅτι οὐδὲν ἔργον τοῦ Πλά-
τωνος ἀμιλλᾶται κατὰ τὴν δημιουργικὴν σύνθεσιν πρὸς τὴν
Πολιτείαν. Ἴσως πλανᾶται ὁ φιλόσοφος ἐνιαχοῦ, ἴσως ἰδεο-

λογεῖ ἐν ταῖς λεπτομερείαις· ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ εἶνε ἐνιαῖον τὸ ἔργον, πρὸς ὃ ὀλίγιστα ἔργα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δύνανται νὰ παραβληθῶσι.

— Θὰ ἦτο μάταιον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην νὰ εἰσέλθωμεν εἰς λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῆς Πολιτείας. Οὐδ' ἄκρος εἰμί θαυμαστῆς κοινωνικοῦ κατασκευάσματος, ὃ περ ὑπομνήσκει Ἰνδικόν τι ἰδεῶδες, θρησκευτικὴν Παγόδαν, ἐν ἣ δεσπόζουσι καὶ κυβερνῶσι Βραχμᾶνες καὶ Γυμνοσοφισταί, κοινωνίαν ἀνατολικήν, βασιζομένην ἐπὶ τῶν τάξεων, ἣ ἐλεύθερον ἑλληνικὸν ἔργον. Χωρὶς δὲ νὰ παραδεχθῶ τὴν περὶ τῆς Πολιτείας σκαιὰν κρίσιν τοῦ ἀμερικανοῦ προέδρου Ἰεφφερσῶνος, κρίνοντος αὐτὸ ἄξιον διὰ τοὺς Ἰνδοὺς τοῦ νέου κόσμου, δικαιολογῶ τὴν τοιαύτην αὐτῆς παράστασιν, λαμβάνων ὑπ' ὄψει τὴν ἀναρχικὴν κατάστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, καθ' ἣς ἀπεπειράθη νὰ προσενέγκῃ ἀντίδοτον, ἔστω καὶ μεταφυσικὸν καὶ ἀπραγματοποιήτον, ἣ ἀγανάκτησις τοῦ σοφοῦ. Ὑπάρχουσι ἐν τῷ ἱστορικῷ βίῳ τῶν λαῶν ἡμέραι, καθ' ἃς ἡ ἔξοχος διάνοια καταλαμβάνεται ἐξ ἀηδίας καὶ φεύγει τὸν περὶ αὐτὴν κόσμον, ζητοῦσα ἄσυλον ἐν τινι φανταστῷ τοιούτῳ. Μήπως αὐτὸς ὁ Πλάτων δὲν καταστρέφει τὴν ἐκ τῆς Πολιτείας ἐντύπωσιν διὰ τοιαύτης δικαιολογίας;

— Εἶνε ἀληθές. Ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι τὰ μεγάλα συνθετικὰ ἔργα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δὲν πρέπει νὰ κριθῶσιν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, ἐκ τῶν φαινομένων μόνον. Ζητήσατε τί ὑπολανθάνει ὀπισθεν μυστικῆς εἰκόνας, φανταστικῆς οὐτοπίας· καὶ θέλετε ἴδῃ, ὅτι οἱ ἀφηρημένοι τύποι, αἱ χιμαιρικαὶ γραμμαί, προσηκόντως ἐρμηνευόμεναι, δὲν δύνανται ἢ νὰ μεταμορφωθῶσιν εἰς ἀληθεστάτην πραγματικότητα.

— Ἀλλ' ἡ πολιτεία εἶνε θετικὸν γεγονός, ἐν τῇ ροῇ τοῦ χρόνου κατασκευάσμα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας. Πᾶς

αὐτῆς θεσμός, ἵνα ἢ ἀληθῆς, πρέπει νὰ ἔχη λόγον ὑπάρξεως. Δὲν τίθεται ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ συναναπτύσσεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ εἶνε ἢ ὑψίστη ἠθικὴ ἐκδήλωσις. Παραλλάσσει κατὰ τὰ κλίματα, τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ δὲ Πλάτων οὐδὲν τούτων τῶν δεδομένων ἔλαβεν ὑπ' ὄψει. Ἐπιτρέψατέ μοι δὲ νὰ προσθέσω, οὐδ' αὐτοὶ οἱ Πλατωνικοὶ, εἰς οἰανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκωσιν ἐποχὴν ἢ αἵρεσιν, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Οὐδέποτε θὰ ἐκλίπωσιν οὗτοι ἀπὸ τῆς ἱστορίας. Ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ τύχη τῶν πόθων ἐκείνων, οἵτινες παρακολουθοῦσιν αὐτὸν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ βίου, ἐφ' ὅσον θὰ σπεύδῃ πρὸς τι ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον, θὰ ἀπασχολῆται ὑπὸ τοιούτων χιμαιρικῶν πόθων. Ἀποστρέφομαι τὴν ἀποκλειστικὴν θεωρίαν τῶν δεδομένων, τὸν σεβασμὸν τοῦ γεγονότος· ἀλλὰ καὶ ἰλιγγιωῶ, ἰστάμενος ἐπὶ τῆς νεφελογείτονος κορυφῆς ἀπολύτου θεωρίας, ἀξιούσης δίκην Θεοῦ νὰ δημιουργήσῃ νέον κόσμον. Εἶν' ἀφευκτος ὁ κίνδυνος τῆς πτώσεως· καὶ πίπτουσι μὲν οἱ θεωρητικοὶ ἐντὸς τῆς ἀβύσσου τῆς ἀπωλείας, ἀλλὰ δὲν διεκφεύγουσιν ἐπίσης τὴν πτῶσιν καὶ οἱ ἐπόμενοι. Ἐπιτρέψατέ μοι ν' ἀναπτύξω τὴν σκέψιν μου συγκεκριμένως. Λάβωμεν θέμα τὴν Γερμανίαν, ἣτις ζῆ, ἔχουσα συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ καταλίπωμεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀρχαιοδίφου τὴν Πολιτείαν μετὰ τοῦ ἐκλιπόντος ἐκείνου κόσμου, οὗ ὑπῆρξε μία τῶν λαμπροτάτων παραστάσεων. Τίνα ἔχει λόγον σήμερον ἢ βεβιασμένη, ἢ σπασμωδικὴ ἀναζήτησις κοινωνικοῦ ιδεώδους, πάντοτε ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἱστορίας ἀποδειχθέντος δυσεφαρμόστου, ἐν ᾧ ἤδη ὁ γερμανικὸς κόσμος παρουσιάζει ἐν τῶν ὑπερτάτων φαινομένων, ἅτινα ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἢ ἱστορία, τὸν θρίαμβον αὐτοῦ καὶ ὡς ιδέας καὶ ὡς πραγματικό-

τητος, τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τὴν πρωτοβουλίαν ἐν τῇ διεθνείᾳ πολιτικῇ, τὸν τελευταῖον λόγον ἐν τῇ στρατιωτικῇ διοργανώσει; Διότι ταῦτα πρέπει νὰ συμβαδίζωσιν ἐν τῇ ἐκπολιτιστικῇ πορείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ἐν τούτοις ἡ δόξα τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἔχει σήμερον τοσοῦτους ἐν αὐτῇ τῇ Γερμανίᾳ ἀπαισιοδόξους, τοσοῦτους φθονερούς, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ εἶπω, ἀναζητοῦντας τὸ κρεῖττον ἐν τινὶ ἀγνώστῳ ἰδεώδει, ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ παρόντος ἐρείδοντι τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ ὁποίου κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐπιτυχία ἔσται ὀλεθρία διὰ τὴν κανονικωτέραν ἐξέλιξιν τῆς γερμανικῆς ἱστορίας.

— Ἀπάτη, ἀπάτη. Δὲν παρατηρεῖτε λοιπὸν διὰ τίνων προσωπικῶν θυσιῶν ἐξηγοράσθη ἡ δόξα αὕτη, πρὸ τῆς ὁποίας ἐμείνατε κατάπληκτος, σεῖς ὁ ἀνήκων εἰς λαόν, φέροντα τὴν ἱστορικὴν πεῖραν μακρῶν αἰώνων, ἐφ' οὗ διῆλθον ἐκ περιτροπῆς ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀτιμία, ἡ νίκη καὶ ἡ ἥττα, ἡ εὐτυχία καὶ ἡ κακοδαιμονία;

— Θυσιῶν; ἀλλὰ τί παρίστησιν ὁ βίος τῆς ἀνθρωπότητος ἄλλο, ἢ μακράς, δυστυχεῖς θυσίας, προκαλούσας ἀληθῶς τὸν οἶκτον καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν φιλανθρώπων, ἀλλ' ἄνευ τῶν ὁποίων θὰ ἦτο ἀδύνατον ἡ ἱστορία τῶν ἐθνῶν νὰ προβῇ πρὸς τὸν πολιτισμόν, πρὸς τὴν πρόοδον, πρὸς αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν;

— Εἶνε ἀληθές. Ἀλλ' ὅ τι συνέβαινε μέχρι τοῦδε, ἀτόπως δ' ἀνεκηρύχθη ὑπὸ μυώπων θεωρητικῶν ὡς ὁ αἰώνιος νόμος τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας, οὐδεὶς λόγος ν' ἀναγνωρισθῇ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ὡς ἀμετάτρεπτον δόγμα, πρὸ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ἐκλίπη πᾶσα κριτικὴ καὶ συζήτησις.

Καὶ ἐξηκολούθησεν, ἀναπτύσσων οὕτω τὴν σκέψιν του:

— Λέγω λοιπὸν. Πᾶσα αὕτη ἡ δόξα, ἣν σεῖς θαυμάζετε

καὶ ἦν θεοποιουῖσιν οἱ ὄπαδοὶ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος, εὐρίσκω ψευδῆ, πρόσκαιρον, ἐγκληματικήν. Ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀλουργίδα διορῶ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην, ὅπως ψεῦδος ἦτο καὶ ἀπάτη τὸ θεῖον μυστήριον, τὸ κρυπτόμενον τοῖς πολλοῖς ὀπισθεν τοῦ πέπλου, τοῦ κωλύοντος τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἄδυτα τῶν παλαιῶν ναῶν. Ἡ δόξα τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους, ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ κυρωθεῖσα διὰ τῶν θριάμβων τοῦ 1870, εἶνε ἀπατηλή, φαινομενική. Πῶς αὕτη ἐτελέσθη, διὰ τίνων θυσιῶν, διὰ ποίας ἀνθρωπίνης ἐκατόμβης αἵματος καὶ ἰδρώτος;

Ἴδέ τὸ ἄπειρον· εἶνε ἀχανές, ἀδιόρατον, δυσνόητον, ὡς ἡ αἰωνιότης. Τίνα καταλαμβάνει ἡ ἀνθρωπότης χῶρον ἐντὸς τοῦ ἀπείρου τούτου; Ἐλάχιστον. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἐλαχίστου τούτου ἄς μελετήσωμεν λοιπὸν τὸ πρόβλημα, τὸ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην διαφέρον, ἀνώτεροι τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ συμφερόντων, οἶονεὶ ξένοι πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον, οὐ τὴν πορείαν ἐπὶ τοσοῦτον δυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν, ὅσον καὶ κόκκος ἄμμου τὴν κίνησιν τῶν κυμάτων τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἡ ἱστορία δὲν εἶνε τὸ αὐθαίρετον, τὸ ἰδιότροπον κατασκευάσμα ἀπολύτου δυνάμεως, ἐκτὸς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου ἐδρευούσης, καθιστάσης δ' αὐτὸν ἐκάστοτε ὄργανον, οἶονεὶ παλίνιον ἀρχῆς τινος ἢ ἰδέας· εἶνε δημιούργημα τοῦ λόγου, διαδοχικῶς ἐξελισσομένου διὰ τῶν γενεῶν, βαίνοντος πρὸς τὴν πραγμάτωσιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν λαῶν καὶ τῶν ἀτόμων. Διὰ τῶν ζοφερωτάτων χρονικῶν τῶν αἰώνων διακρινόμενον τὸ μυστηριῶδες φῶς τοῦ λόγου, καταυγάζει τὰ σκόπη, ἀμυδρὸν ἢ ζωηρὸν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐκλείπει. Ἐκαστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ γεγονὸς φέρει τὴν σφραγίδα αὐτοῦ, τὸ ὑπέρτατον κῦρος. Ἐρεύνησον τὰ ἀρχαιότατα τῶν μνημείων

τῆς ιστορίας. Ὁ ἄνθρωπος οὐδέποτε ἐκλείπει· ἡ σκέψις αὐτοῦ πρωτοστατεῖ διὰ τῶν αἰώνων· ἐξελίσσεται κατὰ πᾶσαν στιγμὴν· πᾶν δ' ἐπὶ τὰ πρόσω βῆμα μαρτυρεῖ ἀκατάπονον προσπάθειαν, ἵνα δημιουργήσῃ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον σύμφωνον πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ λόγου. Ἄν ἀπεδέχετο τυφλῶς τὸ ἀπαξ γενόμενον, τί θὰ ἦτο σήμερον ἢ ὄν ἀσυνείδητον, ἄνευ ἐλευθερίας, ἄνευ ιδεώδους, κατὰ μίαν βαθμίδα ἀνώτερον τῶν δημιουργημάτων τοῦ φυσικοῦ βασιλείου; Ἄλλ' ὁ λόγος ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν τὴν προσωπικότητα, τὰ δίκαια ἄρα καὶ τὰ καθήκοντα, εἰς ὧν τὴν πραγμάτωσιν ὀφείλει ἐνδελεχῶς νὰ ἐργάζεται, νὰ ἐγρηγορῇ, χωρὶς ποτε καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν ν' ἀπαυδήσῃ.

Τοιοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης εἰμαρμένης, τῆς ιστορίας. Ἄς στρέψωμεν ἤδη τὴν προσοχὴν ἡμῶν πρὸς τὸν σημερινὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἄς ἴδωμεν κατὰ πόσον εἶνε σύμφωνος πρὸς τὸν λόγον, οὗ τὴν πραγμάτωσιν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ βίῳ ἐπιδιώκει.

Ὑπῆρχον δύο λαοί, ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἱστάμενοι τοῦ πολιτισμοῦ, διεκδικοῦντες τὰ σκῆπτρα τῆς ιστορικῆς δόξης, ἀδελφοὶ κατὰ τὴν καταγωγὴν, πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ βαίνοντες σκοπόν. Θλιβεραὶ ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ βίου ἄλλων γενεῶν καὶ αἰώνων ὑπέθαλψαν ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαῶν τούτων ἄσβεστον τὸ ἐθνικὸν μῖσος, τὴν φυλετικὴν ἀπέχθειαν. Ἐν προηγουμένοις καιροῖς ἀμφοτέροι ἠδίκησαν ἀλλήλους, δύναται τις δ' εἰπεῖν, ἀμερολήπτως ἐξετάζων τὸ ἱστορικὸν παρελθόν, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀφορμὴ σήμερον νὰ τεθῇ ἐπὶ τοῦ τάπητος τῆς πολιτικῆς τὸ ζήτημα τῆς ἀντεκδικήσεως, ἕνεκα αἰτίων, ἐκλιπόντων ἤδη ἀπὸ τῆς μνήμης ἀμφοτέρων τῶν λαῶν. Καὶ ἐν τούτοις, κοινωνικὴ τάξις, οὐδ' ἐπὶ τῆς λογικῆς ἐρειδομένη, οὐδ' ἐπὶ τοῦ δικαίου, διετήρησεν ἄγρια ἐνστικτα

ἐθνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ λαῶν πεπολιτισμένων. Ἡμιστὰ ἐλήφθη ὑπ' ὄψει τὸ καθολικὸν συμφέρον, ὅσον τὸ συμφέρον ἐλαχίστων ἀτόμων, ἢ αἱ ἀπόψεις κακῶς ἐννοουμένων ἐθνικῶν ἰδεῶν. Πρέπει ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις νὰ διαμαρτυρηθῆ καὶ κατὰ τῶν αἰτίων καὶ κατὰ τῶν ἀποτελεσμάτων. Μυριόνεκρος ἐγένετο ὁ πόλεμος ἀμφοτέρωθεν. Κατηναλώθη πολύτιμον αἷμα καὶ χρῆμα πρὸς κτῆσιν ψευδοῦς δόξης, ἧτις θᾶττον ἢ βράδιον θὰ ἀποτίσῃ πικρῶς τὰς κτηθείσας δάφνας. Ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι αἰείποτε πᾶσα νίκη εἶνε *Καθμεία* καὶ διὰ τοὺς νικῶντας, δεινὰ ἐπακόλουθα ἔχουσα. Ἐρχεται ἡ ἀνταπόδοσις, ἡ Νέμεσις, μοιραία, ἀνηλεής, μεταβάλλουσα τὸ ὑφιστάμενον καθεστῶς. Τί ὠφελήθη ἡ Γερμανία ἐκ τῶν νικῶν; τὴν ἐνότητα, τὴν ἐθνικὴν χειραφέτησιν, ἱστορικὴν τινα δημιουργίαν. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι ἐκλιπόντων τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ τῶν ἡρώων τῆς τάξεως ταύτης, δὲν θὰ ἐπέλθωσιν ἀντίστροφα φαινόμενα; Ὁ αἰὼν οὗτος δὲν παρέστησεν ἀρχόμενος διάφορον κατάστασιν; Τί ἐγένοντο τὰ τρόπαια τῆς Ἑπατείας καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας; Ἡ μνήμη αὐτῶν περιεσώθη, ἀναγραφείσα ἐπὶ τῆς Στήλης τῆς Βανδῶμης, ἐπὶ τῇ ἀνατροπῇ τῆς ὁποίας γοερὰν ἔρρηξε κραυγὴν τὸ ἠθικὸν καθεστῶς τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, ἧτις ὁμως θὰ ἀνορθωθῆ αὐθις βεβαίως, αἰώνιον μνημεῖον τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας. Ἀλλ' ἡ ἱστορία ἠκολούθησε τὴν λογικὴν αὐτῆς πορείαν, χωρὶς ν' ἀποτραπῆ ἀπὸ τῶν τεθέντων προσκομμάτων. Τοιοῦτό τι θὰ συμβῆ ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὴν νέαν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Ὅτι εἶνε ἀντίθετον πρὸς τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἔχει λόγον διαρκοῦς ὑπάρξεως. Ὁ γερμανικὸς λαὸς θᾶττον ἢ βράδιον θ' ἀποτίσῃ πικρῶς τὰ τρόπαια αὐτοῦ, ὑφιστάμενος τὰ ἀντίποινα, τοῦτο δὲ καλεῖται παρὰ τῶν θεωρητικῶν τῆς ἱστορίας πολι-

τισμός, ἀνθρωπίνη πρόοδος, ἐκδήλωσις τῆς θείας δυνάμεως καὶ δικαιοσύνης.

Ἄλλ' ἄς κατέλθωμεν ἐπὶ πραγματικώτερα, ἐπὶ μᾶλλον συγκεκριμένα θέματα. Ὁ γερμανικὸς λαὸς ἵσταται σήμερον ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Εἶνε ἀληθές, κατὰ τὴν ἄρχουσαν θεωρίαν. Κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔχει τὸν ὑπέρτατον λόγον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ διεθνεί πολιτικῇ, ἐν τῇ στρατιωτικῇ διοργανώσει. Ἄλλ' ἡ λεγόμενη στρατιωτικὴ διοργάνωσις ἔσται ἡμέραν τινὰ ὁ ἀπαίσιος χιτῶν τῆς Δηϊανείρας, ὁ προωρισμένος νὰ κατακαύσῃ καὶ νὰ ἐξαντλήσῃ τὸν φυσικὸν καὶ ἠθικὸν ὀργανισμὸν τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους. Ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη, τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ νεωτέρου πνεύματος, θέλει καταστῆ ἄτονος, φθισικὴ, ἀνίκανος ν' ἀνταγωνισθῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἰσχύν. Οὐδέποτε συνδιηλλάγη τὸ ἐργαστήριον τοῦ σοφοῦ μετὰ τοῦ στρατῶνος. Ἡ ἀπὸ τῆς βαρείας αὐτοῦ ἀτμοσφαιρας ἐξερχομένη πνοὴ ἔχει τι τὸ δηλητηριῶδες, τὸ καθιστὰν ἄτονον βραθυμὸν τὸ πνεῦμα. Ἡμέραν τινὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος θὰ ἔχῃ ἴσως τὸν ἄριστον στρατιωτικὸν ὀργανισμὸν, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔσται ἐξηντλημένη. Ταύτης δ' ἐλλειπούσης, θέλει ἐκλίπει σὺν τῷ χρόνῳ ἡ στρατιωτικὴ ἰσχὺς καὶ μετ' αὐτῆς ἡ πολεμικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἔθνους. Καὶ δὲν ἐξετάζω τὸ θέμα τοῦτο μόνον ἀπὸ τῆς ἠθικῆς ἀπόψεως. Ὁ στρατὸς θέλει ἐξαντλήσῃ τέλει τὰς οικονομικὰς δυνάμεις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, τὴν τελευταίαν αὐτοῦ παραγωγικὴν ἰκμάδα. Ρίψατε ἕν μόνον βλέμμα ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ γερμανικοῦ κράτους. Μελετήσατε ὀπισθεν τῶν ἀριθμῶν καὶ θὰ ἐννοήσητε διὰ ποίων καταπληκτικῶν θυσιῶν ἐξαγοράζεται ἡ στρατιωτικὴ αὕτη δόξα τῆς Γερμανίας. Αἰ δαπάναι τοῦ στρατοῦ ἀπορροφῶσι τὸ μεῖζον μέρος τῶν ἐσό-

δων, ἡ δὲ ἐργασία τοῦ λαοῦ εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελεῖ, ἢ εἰς τὴν συντήρησιν κολοσσιαίων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ὅτι προεφήτευσεν περὶ τῆς Εὐρώπης πρὸ αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα ὁ θεωρητικὸς τοῦ « Πνεύματος τῶν Νόμων », παρίσταται ὁσημέραι καταφανέστερον καὶ πραγματικώτερον ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ κυριώτατοι παράγοντες τοῦ πλοῦτου τῆς χώρας ἀστοχοῦσιν ἐν τῇ θετικῇ ἐπιδιώξει τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, καὶ ἂν στρατιωτικῶς ἀναδείκνυται ὁ τόπος, οἰκονομικῶς πάσχει, μεγάλου πληθυσμοῦ αὐτοῦ δυσπραγοῦντος, ἀποδημοῦντος ἐκ τῆς πατρίδος. Μὴ ζητήσητε εὐρυτέρας ἀναλύσεις καὶ λεπτομερείας. Εὐάριθμος τάξις ἀπορροφᾷ τὴν ἐργασίαν, καταναλίσκει τὰς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ συμπέρασμα τῆς δυστυχοῦς ταύτης καταστάσεως ἔσται ἡ ὀριστικὴ ἐξάντλησις ἀμφοτέρων.

Τοιοῦτον ἔσται τὸ τέλος τῆς Γερμανίας ταύτης, ὁποῖαν δημιουργοῦσιν αἱ στρατιωτικαὶ θεωρίαι τοῦ Μόλτκε καὶ ἡ ἐγωιστικὴ πολιτικὴ τοῦ ἀρχιγραμματέως. Ἐσωτερικὴ ἐξάντλησις, ἐξωτερικὴ κατάπτωσις. Ἡμέραν τινὰ ὁ κώδων τῆς ἱστορίας θέλει σημάνῃ τὴν ἔκρηξιν νέου πολέμου μεταξὺ τῆς Γερμανίας καὶ τούτου ἡ ἐκείνου τοῦ γείτονος ἔθνους, ἡ καὶ συμμαχίας, δυσμενῶς ἐχούσης πρὸς τὴν στρατιωτικὴν αὐτῆς ὑπεροχὴν. Ἀλλὰ τίς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ θεὸς τῶν πολέμων θέλει εὐνοήσῃ καὶ πάλιν τοὺς νικητὰς τοῦ Σεδάν καὶ τοῦ Μέντς καὶ ὅτι αἱ ἄδικοι αὐταί, αἱ αἰμοσταγεῖς ἐπιτυχίαι, δὲν θὰ λάβωσι δίκαια ἀντίποινα, ὡς ἔλαβον πρὸ τινος χρόνου τοιαῦτα αἱ στρατιωτικαὶ νίκαι τῆς Αὐστερλίτζης καὶ τοῦ Μαρέγγου; Ποῖα δὲ ἔσονται τὰ ἀποτελέσματα τοιαύτης πολεμικῆς ἀτυχίας; ἡ πνευματικὴ, ἡ ἠθικὴ, ἡ οἰκονομικὴ ἐξάντλησις, μετὰ τὴν στρατιωτικὴν πτῶσιν. Δυστυχία εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἂν εἶνε πεπερωμένον, μέχρι τῆς συντελείας τοῦ ἱστορικοῦ

αὐτοῦ βίου, νὰ παριστᾷ τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ἀλληλομα-
χίας, τῆς ἀμοιβαίας καταστροφῆς, ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου,
πρὸς κορεσμὸν φυσικῶν μόνον ἐνστίκτων! Ἀποτέλεσμα ἀνεπί-
δεκτον ἀντιρρήσεως. Πᾶν ὅ τι δημιουργεῖ σήμερον διὰ μα-
κρᾶς καὶ ἐπιπόνου ἐργασίας, καταστρέφεται αὔριον ὑπὸ τὴν
πνοὴν μυσταροῦ πάθους, ἐντρυφῶντος ἐν τῇ καταστροφῇ,
ὡσεὶ τοιαύτη ἦτο ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἱστορίας, ἡ
διαδοχικὴ ἐξόντωσης καὶ δημιουργία ἄνευ σχεδίου τινός, κατὰ-
στάσις ἀρμόζουσα εἰς ἄγρια μᾶλλον θηρία ἢ εἰς λογικὰ καὶ
ἐν συνειδήσει βιοῦντα ἀνώτερα ὄντα.

Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία δὲν εἶνε ἡ κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶ-
νος, ἐφ' ἧς εἶνε ἀναγεγραμμένοι οἱ πένθιμοι ἐκεῖνοι στίχοι τοῦ
Δάντου :

« Per me si va nella città dolente,
per me si va nell'eterno dolore »,

ἀποκλειστικὸν στάδιον τῆς δυστυχίας καὶ τῆς καταστροφῆς·
ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ εἶνε ἡ πραγμάτωσις τοῦ δι-
καίου, ἡ ἐργασία τῆς ἠθικῆς, ὡς δημιουργικῆς δυνάμεως,
λαμβανούσης τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῶν ταπεινοτάτων φυσικῶν
ἐνστίκτων, δι' ἐπιπόνου δὲ καὶ ἀκαταβλήτου ἀγῶνος ὀδηγού-
σης αὐτὸν πρὸς τὰς ὑψίστας κορυφὰς τῆς πνευματικῆς χειρα-
φετήσεως καὶ προόδου.

Εἰς τῶν προφητῶν τῆς νέας κοινωνικῆς παλιγγενεσίας, ὁ
Σαὶν Σίμων, ἔλεγεν, ὅτι ὁ χρυσοῦς αἰὼν δὲν κεῖται ὀπισθεν,
ἀλλ' ἔμπροσθεν ἡμῶν. Βαθεῖα ρῆσις, συνοψίζουσα τὸ νέον
πρόγραμμα τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη
ἔτεινε προηγουμένως εἰς τὸ παρελθόν, οἶονεὶ ἀπ' αὐτοῦ λαμ-
βάνουσα τὰς ἐμπνεύσεις, ἐπίστευεν εἰς τὴν πτώσιν, τὸν δὲ ἐν
τῇ κοινωνίᾳ βίον ὑπελάμβανεν ὡς κάθαρσιν ἀπὸ τῆς μοι-
ραίας ταύτης πτώσεως.